

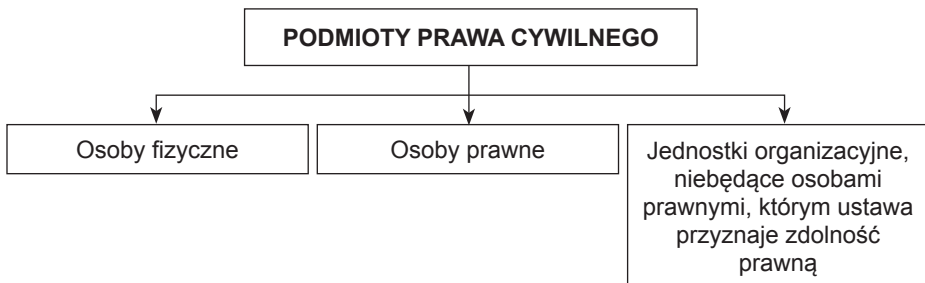
ROZDZIAŁ III

PODMIOTY STOSUNKU CYWILNOPRAWNEGO

§ 6. Uwagi wstępne

Jak to już zostało zasygnalizowane przy omawianiu elementów składowych stosunku cywilnoprawnego, zachodzi on pomiędzy **określonymi podmiotami**. W nauce prawa cywilnego wyróżniamy **osoby fizyczne**, **osoby prawne** oraz **jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną** (art. 33¹ KC)¹.

Schemat 5. Podmioty prawa cywilnego

Aby jednak móc w pełni uczestniczyć w stosunkach cywilnoprawnych, bardzo istotne jest posiadanie **zdolności prawnej** oraz **zdolności do czynności prawnych**. W sposób najbardziej **złożony** zagadnienie to przedstawia się w odniesieniu do **osób fizycznych**.

¹ Patrz *A. Brzozowski, W.J. Kocot, E. Skowrońska-Bocian*, Prawo cywilne. Część ogólna, s. 100–101; *M. Pazdan*, [w:] System Prawa Prywatnego, t. 1, s. 1021–1044; *P. Machnikowski*, [w:] *E. Gniewek, P. Machnikowski*, Kodeks cywilny, s. 8–9; *R. Majda*, [w:] *M. Pyziak-Szafnicka, P. Książak*, Kodeks cywilny. Część ogólna, s. 157–160.

§ 7. Osoby fizyczne

Jako pewnego rodzaju ciekawostkę można wskazać, iż pozycję prawną jednostki ludzkiej (*caput*) w klasycznym prawie rzymskim określały trzy czynniki: *status libertatis* (stan wolności czy niewoli), *status civitatis* (przynależność do państwa rzymskiego) oraz *status familiae* (stanowisko zajmowane w rodzinie rzymskiej). Tylko człowiek wolny, będący obywatelem rzymskim, przynależnym do rodziny rzymskiej, miał osobowość (zdolność) prawną. Niewolnik (*servus*) był jej pozbawiony, nie mógł więc być podmiotem praw, a jedynie ich przedmiotem¹.

Przyjmuje się, że we współczesnych systemach prawnych **podmiotem prawa jest każdy człowiek** bez względu na płeć, rasę, narodowość, wyznanie, czy pochodzenie. Polskie prawo ową **podmiotowość** przyznaje każdemu człowiekowi od **chwili urodzenia** – art. 8 KC (z pewnymi wyjątkami). **Z istotą podmiotowości prawnej nierozzerwalnie** związane są dwa pojęcia: **zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych**.

I. Początek zdolności prawnej osoby fizycznej

Zdolność prawą definiuje się jako zdolność do bycia podmiotem praw i obowiązków z zakresu prawa cywilnego.

Zdolność tę nabywa się **generalnie z momentem urodzenia**, przez które (na podstawie przepisów szczególnych) należy rozumieć „**całkowite wydalenie lub wydobyte z ustroju matki noworodka, niezależnie od czasu trwania ciąży, który po takim wydaleniu lub wydobyciu oddycha bądź wykazuje jakiegokolwiek inne oznaki życia, takie jak czynność serca, tętnienie pępowiny lub wyraźne skurcze mięśni zależnych od jego woli, bez względu na to, czy sznur pępowiny został przecięty lub łożysko zostało oddzielone**”. W razie urodzenia się dziecka, domniemywa się, że przyszło ono na świat żywe (art. 9 KC). Domniemanie ma charakter domniemania wzruszalnego (*praesumptio iuris tantum*), przeciwdowodem jest wykazanie urodzenia martwego. Dla obalenia domniemania można korzystać z wszelkich środków dowodowych, które mogą wykazać, że płód urodził się martwy. Ciężar dowodu spoczywa na tym, kto się na ten fakt powołuje. Wskutek obalenia domniemania urodzenia w akcie urodzenia – na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu – dokonuje się wzmianki dodatkowej (art. 24 ust. 1 i 2 PrASC)².

Zaznaczyć należy, iż powyższa definicja urodzenia żywego wskazuje, że jakiegokolwiek oznaki życia dziecka wydobytego lub wydalonego z łona matki po upływie 22 tygodnia ciąży inicjują zdolność prawną noworodka. Bez znaczenia jest, czy w konkretnym przypadku noworodek ma zdolność do samodzielnego życia³.

¹ M. Pazdan, [w:] System Prawa Prywatnego, t. 1, s. 1047.

² M. Gutowski, [w:] M. Gutowski, Kodeks cywilny, s. 78.

³ Obecnie kryteria ocen stosowanych przy dokonywaniu wpisów w dokumentacji dotyczących czasu trwania ciąży, poronień, urodzeń żywych i martwych określa załącznik nr 1 do Rozporządzenia Ministra

Nabywanie zdolności prawnej nie przesądza tego, jakie konkretne prawa i obowiązki o charakterze cywilnoprawnym staną się udziałem konkretnej osoby fizycznej, to bowiem zależy od zaistnienia określonego zdarzenia cywilnoprawnego.

Przykład: Wyrządzenie szkody osobie fizycznej w ramach czynu niedozwolonego skutkuje, zgodnie z art. 415 KC, odpowiedzialnością odszkodowawczą, gdzie to poszkodowany jest wierzycielem.

Pewne trudności rodzi ujęcie zdolności prawnej **dziecka poczętego**, ale jeszcze **nienarodzonego tzw. nasciturusa**¹ (w doktrynie wskazuje się nawet, że w obecnym stanie prawnym art. 8 KC w ogóle do pojęcia dziecka poczętego się nie odwołuje, lecz jedynie do dziecka jeszcze nieurodzonego). Jest to zagadnienie sporne w doktrynie, szczególnie przez pryzmat art. 8 KC uzależniającego jej nabycie od żywych narodzin. Nie zmienia to jednak faktu, iż szereg przepisów szczególnych chroni dziecko poczęte nienarodzone, np.:

- dziecko poczęte w chwili otwarcia spadku może być spadkobiercą, jeżeli urodzi się żywe (art. 927 § 2 KC);
- dziecko poczęte w chwili otwarcia spadku może być zapisobiercą, jeżeli urodzi się żywe (art. 927 § 2 w zw. z art. 972 KC);
- z chwilą urodzenia dziecko może żądać naprawienia szkód doznanych przed urodzeniem (art. 446¹ KC);
- można uznać ojcostwo przed urodzeniem się dziecka już poczętego (art. 75 § 1 KRO).

Wydaje się, iż należy przyjąć tzw. **quasi-zdolność prawną nasciturusa, która dodatkowo ma charakter warunkowy** (w doktrynie pojawiają się stanowiska mówiące o tym, że *nasciturus* nie ma żadnej zdolności prawnej, nawet tej warunkowej. Warunek bowiem żywych narodzin, nie jest w istocie warunkiem, lecz przesłanką nabycia zdolności prawnej. Dlatego też wskazuje się na prostszą konstrukcję ochrony przyszłych praw warunkowych *nasciturusa* w zakresie tylko tych praw, które mogą jego dotyczyć). **Z chwilą urodzenia się żywego dziecka**, dziecko staje się bezwarunkowym podmiotem praw i obowiązków.

Każdy fakt urodzenia dziecka (żywego czy martwego) powinien być zgłoszony do właściwego urzędu stanu cywilnego (art. 55 i 56 PrASC).

Należy podkreślić, iż zakres zdolności prawnej jest dla każdego **jednakowy**. O jej **ograniczeniach** można mówić jedynie wtedy, gdy pewne okoliczności uniemożliwiają osobom fizycznym nabywanie praw i obowiązków, np. zawarcie mał-

Zdrowia z 9.11.2015 r. w sprawie rodzajów, zakresu i wzorów dokumentacji medycznej oraz sposobu jej przetwarzania (Dz.U. z 2015 r. poz. 2069). J. Strzebińczyk, [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski, Kodeks cywilny, s. 33–34; M. Gutowski, [w:] M. Gutowski, Kodeks cywilny, s. 73; R. Majda, [w:] M. Pyziak-Szafnicka, P. Księżak, Kodeks cywilny. Część ogólna, s. 166–168.

¹ R. Majda, [w:] M. Pyziak-Szafnicka, P. Księżak, Kodeks cywilny. Część ogólna, s. 168–177; M. Gutowski, [w:] M. Gutowski, Kodeks cywilny, s. 76–77; J. Strzebińczyk, [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski, Kodeks cywilny, s. 34–36; M. Pazdan, [w:] System Prawa Prywatnego, t. 1, s. 1051–1056; A. Brzozowski, W.J. Kocot, E. Skowrońska-Bocian, Prawo cywilne. Część ogólna, s. 103–105. Zob. wyr. SN z 7.10.1971 r. (III CRN 255/71, OSNC 1972, Nr 3, poz. 59).

żeństwa, przysługiwanie władzy rodzicielskiej. Do najważniejszych z tych okoliczności możemy zaliczyć: zdolność do czynności prawnych, wiek osoby fizycznej, ubezwłasnowolnienie itp.¹

II. Koniec zdolności prawnej osoby fizycznej

Osoba fizyczna traci zdolność prawną z momentem śmierci, przestaje być podmiotem stosunków cywilnoprawnych. Wtedy to wygasa część dotychczasowych praw i obowiązków zmarłego (tak o charakterze osobistym, jak też majątkowym), pozostałe zaś mogą przechodzić na inne podmioty wskutek ich dziedziczenia lub w trybie przepisów szczególnych².

Przez **śmierć** człowieka (na podstawie przepisów szczególnych) należy rozumieć „**trwale nieodwracalne ustanie czynności mózgu (śmierć mózgu)**”.

Urzędowym potwierdzeniem śmierci człowieka jest sporządzenie **aktu zgonu**, na podstawie **karty zgonu** wystawianej przez lekarza (stwierdzającej fakt zgonu i jego przyczynę) oraz **protokołu zgłoszenia zgonu** – art. 92–94 PrASC. Jeżeli dziecko urodziło się martwe, nie sporządza się aktu zgonu, a sporządza się akt urodzenia z adnotacją, że dziecko urodziło się martwe – art. 52 ust. 2 PrASC.

W sytuacjach wyjątkowych sporządzenie aktu zgonu poprzedzają orzeczenia **o stwierdzeniu zgonu** lub **o uznaniu za zmarłego**, wydane w postępowaniu sądowym³.

Sądowe stwierdzenie zgonu ma miejsce wówczas, gdy śmierć jest niewątpliwa, a z różnych przyczyn nie sporządzono aktu zgonu.

Sąd po przeprowadzeniu postępowania wydaje **postanowienie** (o charakterze deklaratoryjnym, o rozszerzonej prawomocności (*erga omnes*)), w którym określa ściśle chwilę śmierci, a gdyby to nie było możliwe, przyjmuje chwilę najbardziej prawdopodobną (art. 538 KPC). **Orzeczenie to stanowi podstawę do sporządzenia aktu zgonu** (art. 95 ust. 5 PrASC)⁴.

W odróżnieniu od stwierdzenia zgonu, postępowanie **o uznaniu za zmarłego** odnosi się do osoby, w stosunku do której **nie wiadomo, czy żyje, czy też zmarła**. Muszą być zatem kumulatywnie spełnione dwie przesłanki:

a) fakt zaginięcia osoby, która ma być uznana za zmarłą;

¹ Patrz przykładowo *M. Pazdan*, [w:] System Prawa Prywatnego, t. 1, 1060–1063; *R. Majda*, [w:] *M. Pyziak-Szafnicka, P. Księżak*, Kodeks cywilny. Część ogólna, s. 161–165.

² *J. Strzebińczyk*, [w:] *E. Gniewek, P. Machnikowski*, Kodeks cywilny, s. 36–37; *M. Gutowski*, [w:] *M. Gutowski*, Kodeks cywilny, s. 73–74; System Prawa Cywilnego, t. 1, s. 308–310; *M. Pazdan*, [w:] System Prawa Prywatnego, t. 1, s. 1063–1066. Zob. wyr. SN z 23.5.2003 r. (III CKN 1308/00, Legalis) oraz wyr. SA w Warszawie z 20.12.2011 r. (VI ACa 865/11, niepubl.).

³ *A. Brzozowski, W.J. Kocot, E. Skowrońska-Bocian*, Prawo cywilne. Część ogólna, s. 105–109; *A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk*, Prawo cywilne, s. 194–198; *M. Pazdan*, [w:] System Prawa Prywatnego, t. 1, s. 1069–1073; System Prawa Cywilnego, t. 1, s. 309–319. Zob. post. SN z 30.11.1973 r. (III CRN 277/73, OSNC 1974, Nr 10, poz. 173); wyr. SN z 24.1.2001 r. (II UKN 195/00, OSNP 2002, Nr 18, poz. 442) oraz wyr. SN z 30.6.1971 r. (II CR 204/71, OSNC 1972, Nr 1, poz. 18).

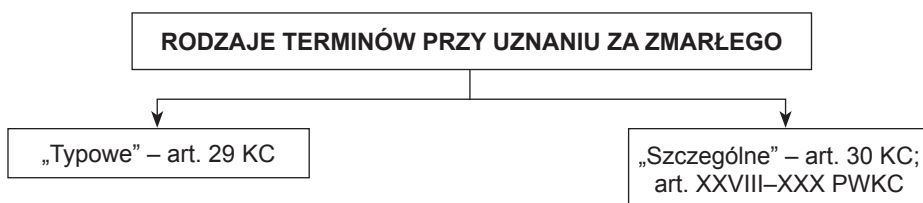
⁴ Patrz także *K. Flaga-Gieruszyńska*, [w:] *K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński*, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, wyd. 8, Warszawa 2016, s. 1052.

b) upływ od chwili tego zaginięcia pewnego czasu, różnego zależnie od okoliczności, w jakich to zdarzenie nastąpiło.

Ad a) W odniesieniu do pojęcia „osoby zaginionej” chodzi o podmiot, co do którego nie wiadomo na pewno, czy nadal żyje, czy też zmarł. Chodzi przy tym o brak wiadomości w tym zakresie dostępnych dla sądu prowadzącego postępowanie w sprawie o uznanie za zmarłego.

Ad b) Ustawodawca w odniesieniu do terminów dokonuje ich podziału na „typowe” (którym nie towarzyszą żadne nadzwyczajne okoliczności) i „szczególne” (związane z wydarzeniami zwiększającymi prawdopodobieństwo śmierci osoby zaginionej).

Schemat 6. Rodzaje terminów przy uznaniu za zmarłego

Zasadniczo więc zaginiony może być uznany za zmarłego, **jeżeli upłynęło lat dziesięć od końca roku kalendarzowego**, w którym, według istniejących wiadomości, jeszcze żył; jednakże gdyby w chwili uznania za zmarłego zaginiony **ukończył lat siedemdziesiąt, wystarcza upływ lat pięciu** (art. 29 § 1 KC). Ponieważ każdy rok kalendarzowy kończy się z upływem dnia 31 grudnia, należy przyjąć, iż dziesięcioletni termin rozpocznie swój bieg właśnie z upływem tego dnia o godz. 24⁰⁰.

Przykład: Jeżeli pełnoletnia osoba fizyczna zaginęła w maju 2006 r., to najwcześniej będzie ją można uznać za zmarłą po upływie lat 10, licząc od końca 2006 r., czyli 1.1.2017 r.

Przykład: Jeżeli pełnoletnia osoba fizyczna mająca 65 lat zaginęła w maju 2006 to najwcześniej będzie ją można uznać za zmarłą 1.1.2012 r. Jeżeli pełnoletnia osoba fizyczna mająca 61 lat zaginęła w maju 2006 r., to najwcześniej będzie ją można uznać za zmarłą po upływie lat 9 liczonych od końca 2006 r., czyli 1.1.2016 r. Gdyby natomiast ukończyła lat 69, to i tak musi upłynąć minimalny okres 5 lat.

Uznanie za zmarłego nie może nastąpić **przed końcem roku kalendarzowego**, w którym zaginiony **ukończyłby lat dwadzieścia trzy** (art. 29 § 2 KC). Granica 23 lat powstaje według następującego schematu: osiągnięcie wieku 13 lat (nabyte ograniczonej zdolności do czynności prawnych) plus upływ ogólnego terminu 10 lat, wymaganego przez art. 29 § 1 KC.

Terminy „szczególne” przewiduje art. 30 KC oraz art. XXVIII–XXX PWKC.

Sąd po przeprowadzeniu postępowania o uznaniu za zmarłego wydaje stosowne postanowienie, **które ma charakter konstytutywny, ze skutkami wobec osób trzecich (erga omnes)**. Domniemywa się, że zaginiony zmarł w chwili oznaczonej w orzeczeniu o uznaniu za zmarłego (*a contrario* żył do tego momentu). Jako chwili

łę domniemanej śmierci zaginionego oznacza się chwilę, która według okoliczności jest najbardziej prawdopodobna, a w braku wszelkich danych – pierwszy dzień terminu, z którego upływem uznanie za zmarłego stało się możliwe (art. 31 § 1 i 2 KC).

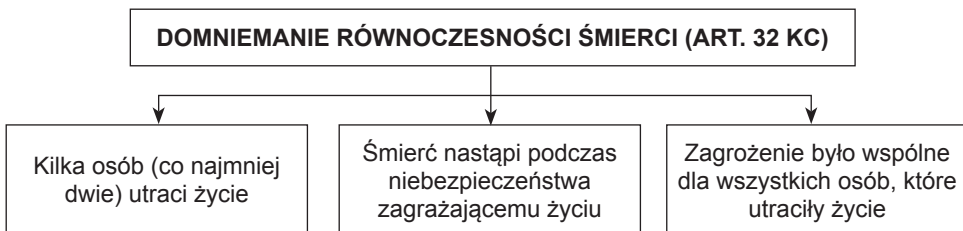
Domniemanie z art. 31 § 1 nie może być obalone dowodem przeciwnym, a jedynie wskutek uchylecia prawomocnego orzeczenia o uznaniu za zmarłego. Nawet osobiste stawiennictwo w sądzie osoby uznanej za zmarłą nie usuwa automatycznie tego domniemania. Także wtedy wymagane jest uchYLECIE pierwotnego orzeczenia (art. 543 KPC)¹.

Postanowienie sądu o uznaniu za zmarłego stanowi podstawę do sporządzenia aktu zgonu (art. 95 ust. 5 PrASC).

Szczególną regulację w tej materii zawiera art. 55 KRO odnośnie do wpływu orzeczenia o uznaniu za zmarłego osoby pozostającej w związku małżeńskim.

Czasami ustalenie kolejności utraty życia przez poszczególne osoby może narażać wiele trudności (np. kiedy w wyniku pożaru traci życie większa liczba osób). Dlatego też, zgodnie z art. 32 KC, **jeżeli kilka osób utraciło życie podczas grożącego im wspólnie niebezpieczeństwa, domniemywa się, że zmarły jednocześnie.** Ma to znaczenie np. dla porządku spadkobrania. Osoby, które zmarły wskutek grożącego im wspólnie niebezpieczeństwa nazywane są **kommorientami**.

Schemat 7. Domniemanie równoczesności śmierci

§ 8. Zdolność do czynności prawnych osób fizycznych

I. Uwagi wstępne

Zdolność do czynności prawnych, to zdolność do tego, aby za pomocą własnych zachowań (przede wszystkim składanie oświadczeń woli) nabywać prawa i zaciągać zobowiązania (dokonywać czynności prawnych).

Zaznaczyć przy tym należy, iż nieco szerszy zakres obejmuje pojęcie **zdolność do działań prawnych**. Oznacza ono bowiem możliwość nabywania praw i obowiązków przez wszelkie działania (nie tylko zatem te związane z samodzielnym dokonywaniem czynności prawnych) pociągające za sobą powstanie skutków praw-

¹ Patrz także K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, wyd. 8, Warszawa 2016, s. 1049.

nych, np. możliwość poniesienia odpowiedzialności za szkody wywołane własnym działaniem w ramach odpowiedzialności deliktowej przez osobę która ukończyła lat 13 (art. 426 KC). Przypisanie zdolności do działań prawnych jest możliwe jeżeli ustawa tak stanowi¹.

Skorzystanie z przysługującej zdolności do czynności prawnych **nie gwarantuje** w każdym przypadku **osiągnięcia zamierzonego skutku w postaci powstania, zmiany lub ustania stosunku cywilnoprawnego** [np. nieprzestrzeganie przepisów bezwzględnie obowiązujących (co do formy czynności prawnej art. 158 KC) czy też nieposiadanie odpowiednich predyspozycji osobistych (brak dobrej wiary art. 174 KC)].

W odróżnieniu od zdolności prawnej, **zakres zdolności do czynności prawnych przedstawia się następująco:**

- 1) **brak zdolności do czynności prawnych;**
- 2) **ograniczona zdolność do czynności prawnych;**
- 3) **pełna zdolność do czynności prawnych.**

Zakres owej zdolności zależy od następujących czynników:

- a) wieku;
- b) ubezwłasnowolnienia;
- c) ustanowienia w toku postępowania o ubezwłasnowolnienie, na czas jego trwania, doradcy tymczasowego dla osoby, która ma być ubezwłasnowolniona (art. 549 § 1 KPC);
- d) zawarcie przez kobietę małoletnią małżeństwa (art. 10 § 2 KC w zw. z art. 10 § 1 KRO).

II. Ubezwłasnowolnienie²

Szczególną przyczynę braku lub posiadania ograniczonej zdolności do czynności prawnych stanowi ubezwłasnowolnienie. Wyróżniamy dwa jego rodzaje: **ubezwłasnowolnienie całkowite** oraz **ubezwłasnowolnienie częściowe**.

¹ A. Brzozowski, W.J. Kocot, E. Skowrońska-Bocian, Prawo cywilne. Część ogólna, s. 109; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, Prawo cywilne, s. 165–166; M. Pazdan, [w:] System Prawa Prywatnego, t. 1, s. 1089–1091; System Prawa Cywilnego, t. 1, s. 337.

² A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, Prawo cywilne, s. 167–169; A. Brzozowski, W.J. Kocot, E. Skowrońska-Bocian, Prawo cywilne. Część ogólna, s. 113–115; M. Serwach, [w:] M. Pyziak-Szafnicka, P. Książak, Kodeks cywilny. Część ogólna, s. 196–213, 221–225; J. Strzebińczyk, [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski, Kodeks cywilny, s. 42–45, 47–50; M. Gutowski, [w:] M. Gutowski, Kodeks cywilny, s. 84–88, 93–94. Zob. wyr. SN z 12.11.1956 r. (III CR 440/56, OSNCK 1957, Nr 4, poz. 115); post. SN z 14.1.1983 r. (I CR 480/82, OSNC 1983, Nr 10, poz. 158) oraz post. SN z 17.5.2013 r. (I CSK 122/13, Legalis).

Schemat 8. Ubezważnowolnienie

UBEZWAŻNOWOLNIENIE	
Całkowite (art. 13 KC)	Częściowe (art. 16 KC)
– osoba ukończyła lat 13;	– osoba pełnoletnia;
– niemożność kierowania swoim postępowaniem przez osobę wskutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii;	– potrzebna jest pomoc do prowadzenia przez osobę jej spraw z powodu choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, a stan tej osoby nie uzasadnia ubezważnowolnienia całkowitego;
– dla ubezważnowolnionego całkowicie ustanawia się opiekę, chyba że pozostaje jeszcze pod władzą rodzicielską;	– dla ubezważnowolnionego częściowo ustanawia się kuratelę;
– osoba ubezważnowolniona całkowicie traci zdolność do czynności prawnych;	– osoba ubezważnowolniona częściowo ma ograniczoną zdolność do czynności prawnych;
– skutek w postaci ubezważnowolnienia całkowitego lub częściowego następuje na podstawie prawomocnego postanowienia sądu cywilnego (art. 557 KPC); – sąd, który orzekł ubezważnowolnienie, zarządza z urzędu przestanie sądowi opiekunów odpisu prawomocnego postanowienia, którym orzekł ubezważnowolnienie (celem ustanowienia opiekuna lub kuratora) – art. 558 § 1 KPC. W razie oddalenia wniosku o ubezważnowolnienie, sąd zawiadamia sąd opiekuńczy o potrzebie ustanowienia kuratora dla osoby niepełnosprawnej – art. 558 § 2 KPC.	

Podkreślić należy, że sąd ma możliwość uchylenia ubezważnowolnienia lub też zmiany jego rodzaju, w zależności od odpadnięcia jego podstawy lub poprawy stanu psychicznego ubezważnowolnionego. Może nastąpić to także z urzędu. Z wnioskiem o uchylenie ubezważnowolnienia może wystąpić także ubezważnowolniony (art. 559 KPC). W sprawach o ubezważnowolnienie, o uchylenie lub zmianę ubezważnowolnienia sąd może ustanowić dla osoby, której postępowanie dotyczy profesjonalnego pełnomocnika nawet bez jej wniosku (art. 560¹ KPC).

III. Brak zdolności do czynności prawnych¹

Nie posiadają zdolności do czynności prawnych:

- 1) osoby, które nie ukończyły lat 13;
- 2) osoby ubezważnowolnione całkowicie.

¹ System Prawa Cywilnego, t. 1, s. 338–341; *J. Strzebińczyk*, [w:] *E. Gniewek, P. Machnikowski*, Kodeks cywilny, s. 41, 45–46; *M. Gutowski*, [w:] *M. Gutowski*, Kodeks cywilny, s. 83, 89–92; *M. Serwach*, [w:] *M. Pyziak-Szafnicka, P. Księżak*, Kodeks cywilny. Część ogólna, s. 191–195, 215–220; *M. Pazdan*, [w:] System Prawa Prywatnego, t. 1, s. 1092–1095. Zob. uchw. SN (7) – zasada prawna – z 12.12.1960 r. (I CO 25/60, OSN 1961, Nr 2, poz. 32); w związku z treścią post. SN z 26.8.1970 r. (I CZ 84/70, OSNC 1971, Nr 5, poz. 90) oraz wyr. SN z 23.9.1999 r. (II UKN 131/99, OSNP 2001, Nr 3, poz. 77).

Osobę **pozbawioną** zdolności do czynności prawnych reprezentuje **przedstawiciel ustawowy**, którym jest **rodzic** albo **opiekun** (art. 98, 155 § 2, art. 159 KRO w zw. z art. 13 § 2 KC).

Czynność prawna dokonana przez osobę, która nie ma zdolności do czynności prawnych, jest bezwzględnie nieważna (art. 14 § 1 KC).

Wyjątkiem są umowy należące do umów powszechnie zawieranych **w drobnych bieżących sprawach życia codziennego**.

Przykład: Pięciolatek kupuje na jarmarku porcję waty cukrowej.

Umowa taka staje się ważna z **chwilą jej wykonania**, chyba że pociąga za sobą **rażące** pokrzywdzenie osoby niezdolnej do czynności prawnych (art. 14 § 2 KC). Podkreślić należy, że przepis ten odnosi się tylko do umów, nie obejmuje swoim zakresem jednostronnych czynności prawnych.

Rażące oznacza jaskrawe, łatwo postrzegalne, wskazujące na znaczną dysproporcję świadczeń stron.

Przykład: Pięciolatek kupuje na jarmarku porcję waty cukrowej, za którą sprzedawca żąda 30 zł.

IV. Ograniczona zdolność do czynności prawnych¹

Ograniczoną zdolność do czynności prawnych posiadają:

- 1) osoby, które ukończyły 13 lat, a nie osiągnęły pełnoletności;
- 2) osoby, które zostały ubezwłasnowolnione częściowo (art. 15 KC);
- 3) osoby, dla których sąd w postępowaniu o ubezwłasnowolnienie ustanowił doradcę tymczasowego (art. 549 KPC).

W ramach tej zdolności wyróżniamy czynności, których osoba może dokonywać w **pełni** samodzielnie; czynności wymagające dla swej ważności **zgody przedstawiciela ustawowego**; czynności, których **nie może** bezwzględnie dokonywać.

¹ System Prawa Cywilnego, t. 1, s. 341–349; *J. Strzebińczyk*, [w:] *E. Gniewek, P. Machnikowski*, Kodeks cywilny, s. 47–56; *M. Gutowski*, [w:] *M. Gutowski*, Kodeks cywilny, 92–105; *M. Serwach*, [w:] *M. Pyziak-Szafnicka, P. Książak*, Kodeks cywilny. Część ogólna, s. 225–250; *M. Pazdan*, [w:] System Prawa Prywatnego, t. 1, s. 1095–1103; *A. Brzozowski, W.J. Kocot, E. Skowrońska-Bocian*, Prawo cywilne. Część ogólna, s. 110–113; *A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk*, Prawo cywilne, s. 170–173. Zob. post. SN z 15.12.1999 r. (I CKN 299/98, OSP 2000, Nr 12, poz. 186) oraz wyr. SN z 3.4.2007 r. (II UK 178/06, OSNP 2008, Nr 9–10, poz. 141).

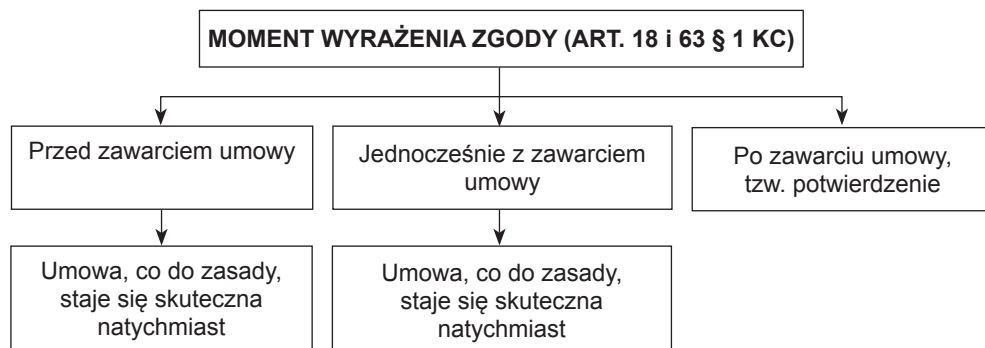
Schemat 9. Czynności dokonywane przez osobę ograniczoną w zdolności do czynności prawnych

CZYNNOŚCI DOKONYWANE PRZEZ OSOBĘ OGRANICZONĄ W ZDOLNOŚCI DO CZYNNOŚCI PRAWNYCH		
W pełni samodzielnie:	Za zgodą przedstawiciela ustawowego:	Bezwzględnie zakazane np.
<ul style="list-style-type: none"> – czynności nieprowadzące do zobowiązania ani niestanowiące rozporządzenia (<i>a contrario</i> z art. 17 KC), np. przyjęcie darowizny nieobciążonej; 	<ul style="list-style-type: none"> – czynności prowadzące do zaciągnięcia zobowiązania lub rozporządzenia swoim prawem (art. 17 KC). 	<ul style="list-style-type: none"> – sporządzenie i odwołanie testamentu (art. 944 § 1 KC); – możliwość bycia prokurentem (art. 109² § 2 KC).
<ul style="list-style-type: none"> – nawiązanie stosunku pracy oraz dokonywanie czynności prawnych, które dotyczą tego stosunku (art. 22 § 3 KP, art. 190–193 KP); 		
<ul style="list-style-type: none"> – zawieranie umów należących do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego (art. 20 KC); 		
<ul style="list-style-type: none"> – rozporządzanie swoim zarobkiem, chyba że sąd opiekuńczy z ważnych powodów postanowi inaczej (art. 21 KC); 		
<ul style="list-style-type: none"> – czynności prawne odnoszące się do przedmiotów majątkowych oddanych osobie ograniczonej w zdolności do czynności prawnych do swobodnego użytku przez jej przedstawiciela ustawowego (np. kieszonkowe) – art. 22 KC (wyjątek stanowią czynności prawne, do których dokonania nie wystarcza zgoda przedstawiciela ustawowego); 		
<ul style="list-style-type: none"> – małoletni posiadacz rachunku oszczędnościowego, rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego lub rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej może po ukończeniu trzynastu lat swobodnie dysponować środkami pieniężnymi zgromadzonymi na tych rachunkach, o ile nie sprzeciwi się temu na piśmie jego przedstawiciel ustawy (art. 58 PrBank). 		

Jeżeli osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych dokonała sama **jednostronnej** czynności prawnej wymagającej zgody przedstawiciela ustawowego, czynność jest **nieważna** (art. 19 KC). Czynność taka jest bezwzględnie nieważna, nie można jej konwalidować. Zgoda na dokonanie takiej czynności powinna być dokonana przed dokonaniem czynności bądź w chwili jej dokonania. Sankcja nieważności bezwzględnej wyłącza bowiem możliwość potwierdzenia czynności, eliminując tę czynność z obrotu prawnego w całości i od chwili jej dokonania.

Ważność umowy, która została zawarta przez osobę ograniczoną w zdolności do czynności prawnych **bez** wymaganej **zgody** przedstawiciela ustawowego, zależy od **potwierdzenia** umowy przez tego przedstawiciela (art. 18 § 1 KC). Potwierdzenie stanowi oświadczenie woli w rozumieniu art. 60 KC, do którego mają zastosowanie przepisy dotyczące czynności prawnych w tym m.in. te odnoszące się do zdolności do czynności prawnych oraz wad oświadczeń woli. Oświadczenie o wyrażeniu zgody na dokonanie czynności prawnej nie ma charakteru samodzielnej czynności prawnej, lecz jest oświadczeniem ściśle związanym z czynnością prawną.

Schemat 10. Moment wyrażenia zgody

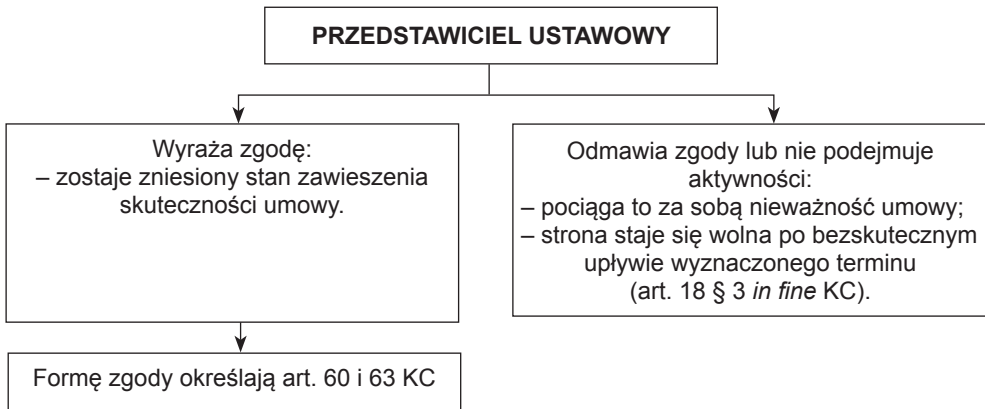
Umowa zawarta bez wymaganej zgody określana jest mianem czynności prawnej kulejącej (*negotium claudicans*) i dotknięta jest sankcją tzw. bezskuteczności zawieszanej.

Umowa taka staje się **ważna od chwili zawarcia** (*ex tunc*), jeżeli zostanie **potwierdzona** przez przedstawiciela ustawowego **lub przez osobę ograniczoną w zdolności do czynności prawnych po uzyskaniu pełnej zdolności** do czynności prawnych (art. 18 § 2 KC).

Czasami przedstawiciel ustawowy musi uzyskać zgodę sądu opiekuńczego na wyrażenie zgody na dokonanie czynności, np. zgoda na dokonanie przez dziecko czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem małoletniego (art. 101 § 3 KRO).

Konsekwencją zawarcia umowy przez osobę ograniczoną w zdolności do czynności prawnych w sytuacji, kiedy wymagana jest zgoda przedstawiciela ustawowego, **jest nawiązanie przez strony stosunku cywilnoprawnego** (art. 18 § 3 zd. 1 KC). Aby jednak **uchylić** stan niepewności, strona może wyznaczyć przedstawicielowi **odpowiedni termin do potwierdzenia** umowy (art. 18 § 3 zd. 2 KC).

Schemat 11. Przedstawiciel ustawowy

Przykład: 14-latek chce kupić telewizor za kwotę 4000 zł, z tym że musi pójść do domu po pieniądze (stanowiące budżet domowy). Sprzedawca orientuje się, że umowa z taką osobą wymaga zgody jej przedstawiciela ustawowego.

V. Pełna zdolność do czynności prawnych

Pełną zdolność do czynności prawnych¹, tj. **zdolność do samodzielnego dokonywania czynności prawnych** posiadają osoby:

- 1) pełnoletnie (mające ukończone lat 18, małoletni poprzez zawarcie małżeństwa – art. 10 w zw. z art. 11 KC);
- 2) nieubezprawnowolnione;
- 3) dla których nie ustanowiono doradcy tymczasowego.

VI. Miejsce zamieszkania osoby fizycznej

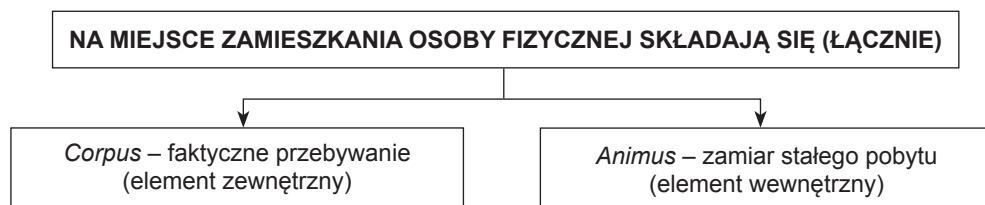
Miejscem zamieszkania osoby fizycznej jest **miejscowość**, w której osoba ta **przebywa** z zamiarem **stałego pobytu** (art. 25 KC)².

Przykład: Nie jest zatem miejscem zamieszkania konkretny adres zameldowania (na pobyt stały lub czasowy), lecz jedynie określona miejscowość. Zamieszkanie jest kategorią prawa cywilnego, natomiast zameldowanie – prawa administracyjnego.

¹ Patrz także *M. Pazdan*, [w:] System Prawa Prywatnego, t. 1, s. 1103–1104; *M. Gutowski*, [w:] *M. Gutowski*, Kodeks cywilny, s. 79–82; *J. Strzebińczyk*, [w:] *E. Gniewek, P. Machnikowski*, Kodeks cywilny, s. 38–41; *M. Serwach*, [w:] *M. Pyziak-Szafnicka, P. Księżak*, Kodeks cywilny. Część ogólna, s. 181–191.

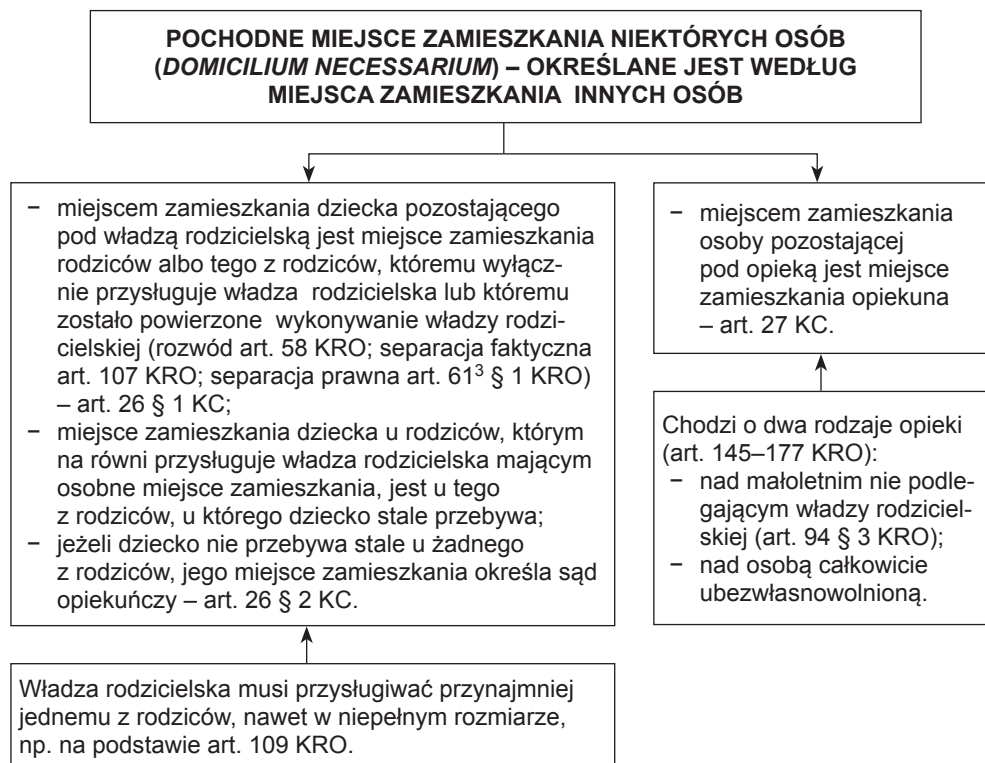
² Patrz także System Prawa Cywilnego, t. 1, s. 330–336; *M. Pazdan*, [w:] System Prawa Prywatnego, t. 1, s. 1108–1110; *J. Strzebińczyk*, [w:] *E. Gniewek, P. Machnikowski*, Kodeks cywilny, s. 67–72; *M. Sokółowski*, [w:] *M. Gutowski*, Kodeks cywilny, s. 145–159; *E. Michniewicz-Broda*, [w:] *M. Pyziak-Szafnicka, P. Księżak*, Kodeks cywilny. Część ogólna, s. 352–364. Zob. wyr. WSA w Opolu z 19.7.2012 r. (I SA/Op 183/12, Legalis); orz. SN z 15.7.1955 r. (III CZ 88/55, OSNCK 1956, Nr 4, poz. 101); wyr. SA w Białymstoku z 13.8.2013 r. (III AUa 1529/11, Legalis) oraz uchw. SN z 24.9.1980 r. (III CZP 31/80, OSNC 1981, Nr 5, poz. 71).

Schemat 12. Miejsce zamieszkania

Tymczasowa zmiana miejsca pobytu pozostaje zasadniczo bez wpływu na miejsce zamieszkania osoby fizycznej.

Przykład: Zaspokajanie potrzeb mieszkaniowych może odbywać się w jednej miejscowości, prowadzenie działalności zawodowej w innej, a posiadanie jakichś składników majątkowych w kolejnej. Jako miejsce zamieszkania wskazać będzie zatem należało tę miejscowość, w której koncentruje się głównie aktywność życiowa osoby fizycznej.

Schemat 13. Pochodne miejsce zamieszkania niektórych osób
(*domicilium necessarium*)

Można mieć tylko **jedno miejsce zamieszkania** (zasada **jednego domicylu**) – art. 28 KC.

Przykład: Pojęciem miejsca zamieszkania posługują się również inne przepisy ustawy – Kodeks cywilny, np.: art. 454 § 1, art. 467 pkt 1; przepisy ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, np.: art. 27, 508 § 1; przepisy ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe, np.: art. 3 ust. 1, art. 51 ust. 2.

§ 9. Pojęcie dóbr osobistych osoby fizycznej i ich ochrona

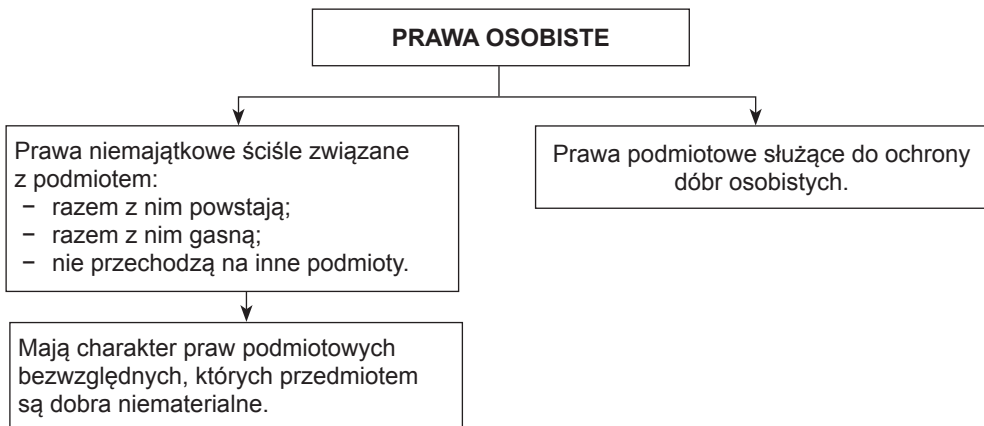
I. Pojęcie dobra osobistego¹

Dobrami osobistymi są wartości o **charakterze niemajątkowym**, ściśle związane z osobą ludzką, decydujące o jej byciu, pozycji w społeczeństwie, a będące wyrazem jej **odrębności psychicznej i fizycznej** oraz **możliwości twórczych**, uznane powszechnie w społeczeństwie i akceptowane przez dany system prawny. Są to **indywidualne wartości** świata uczuć, **stanu życia psychicznego** człowieka.

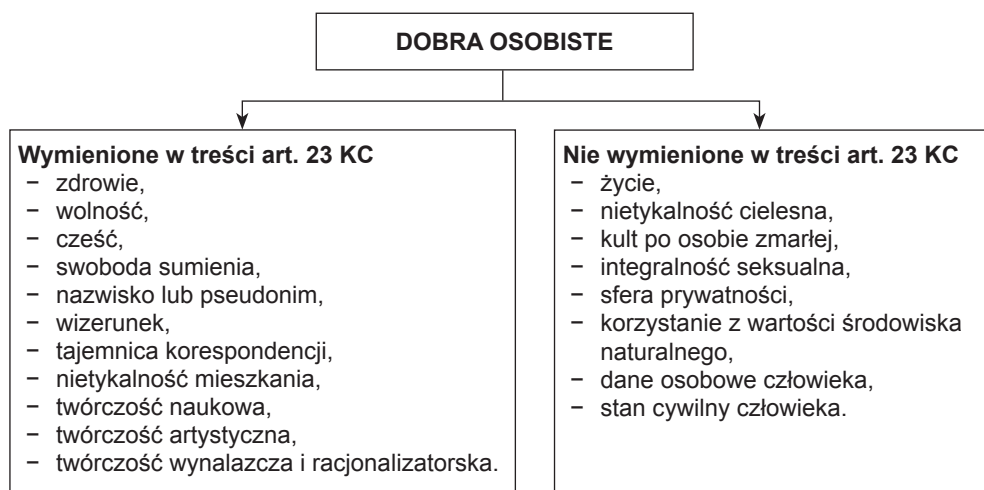
Istnieje tyle różnych **praw osobistych**, ile jest **dóbr osobistych korzystających z ochrony**, z tym że **wyliczenie dóbr osobistych w art. 23 KC ma charakter jedynie przykładowy (pluralistyczna konstrukcja ochrony dóbr osobistych)**. W doktrynie podnoszone są jednak głosy, iż różnorodne dobra osobiste jako wartości związane z osobowością człowieka, wyrażają w sposób cząstkowy pewną ogólniejszą wartość, za którą w świetle przepisów konstytucyjnych (w szczególności art. 30 Konstytucji RP) uważa się szeroko pojmowaną godność ludzką.

Przykład: Poszczególne dobra osobiste to przedmioty odpowiednich praw, np. prawa do wizerunku.

Schemat 14. Prawa osobiste

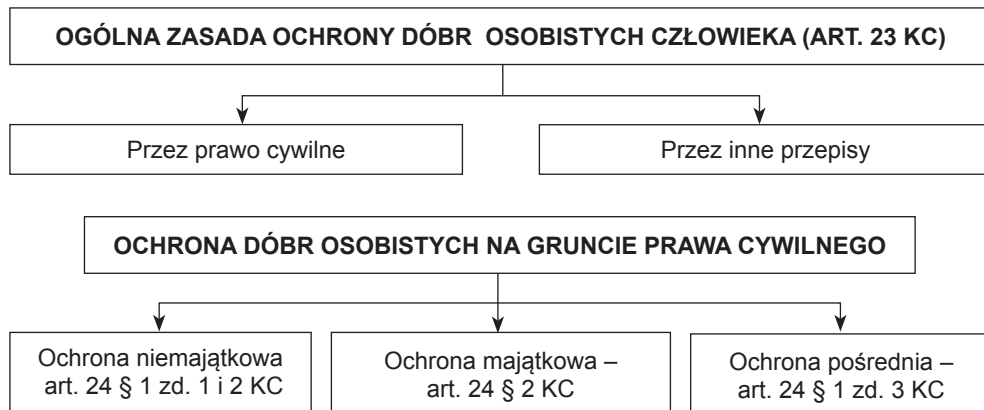

¹ M. Pazdan, [w:] System Prawa Prywatnego, t. 1, s. 1229–1272; System Prawa Cywilnego, t. 1, s. 295–304; P. Machnikowski, [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski, Kodeks cywilny, s. 58–61; J. Panowicz-Lipska, [w:] M. Gutowski, Kodeks cywilny, s. 108–131; P. Księżak, [w:] M. Pyziak-Szafnicka, P. Księżak, Kodeks cywilny. Część ogólna, s. 268–315; A. Brzozowski, W.J. Kocot, E. Skowrońska-Bocian, Prawo cywilne. Część ogólna, s. 118–121. Zob. wyr. SA w Lublinie z 5.4.1991 r. (I ACr 50/91, OSA 1991, Nr 3, poz. 15) oraz wyr. SA we Wrocławiu z 17.11.2009 r. (I ACa 949/09, OSAW 2010, Nr 1, poz. 156).

Schemat 15. Dobra osobiste¹

II. Ochrona dóbr osobistych²

Schemat 16. Ochrona dóbr osobistych

¹ Zob. post. SN z 13.1.1965 r. (I CR 464/64, OSNCP 1965, Nr 10, poz. 171); wyr. SN z 12.7.1968 r. (I CR 252/68, OSNC 1970, Nr 1, poz. 18); wyr. SA w Warszawie z 24.11.2015 r. (I ACa 385/15, Legalis) oraz wyr. SA w Białymstoku z 30.10.2015 r. (I ACa 567/15, Legalis).

² Patrz także *M. Pazdan*, [w:] System Prawa Prywatnego, t. 1, s. 1272–1289; *P. Machnikowski*, [w:] *E. Gniewek, P. Machnikowski*, Kodeks cywilny, s. 62–67; *J. Panowicz-Lipska*, [w:] *M. Gutowski*, Kodeks cywilny, s. 131–144; *P. Księżak*, [w:] *M. Pyziak-Szafnicka, P. Księżak*, Kodeks cywilny. Część ogólna, s. 316–352; *A. Brzozowski, W.J. Kocot, E. Skowrońska-Bocian*, Prawo cywilne. Część ogólna, s. 121–123.